

possessor in terris redditus ac fructus suos cum fraternitate partitur, dum largitionibus gratuitis communis ac justus est, Dei Patris imitator est.

XXVI. Quæ illa erit, fratres charissimi, operantium gloria, quam grandis et summa lætitia, cum populum suum Dominus cœperit recensere, et meritis atque operibus nostris præmia promissa contribuens, pro terrenis cœlestia, pro temporalibus sempiterna, pro modicis magna præstare, offerre nos Patri, cui nos sua sanctificatione^a restituit, æternitatem nobis immortalitatemque largiri, ad quam nos sanguinis sui vivificatione reparavit, reducees ad paradysum de novo facere, regna cœlorum fide et veritate sue pollicitationis aperire! Hæc hæreant firmiter sensibus nostris, hæc intelligantur plena fide, hæc corde toto diligantur, hæc indesinentium operum magnanimitate^b redimantur. Præclara et divina res, fratres charissimi, salutaris operatio, solatium grande cre-

dentium, securitatis nostræ salubre præsidium, munimentum spei, tutela fidei, medela peccati^c, res posita in potestate facientis, res et grandis et facilis, sine periculo persecutionis, corona pacis, verum Dei munus et maximum, infirmis necessarium, fortibus gloriosum, quo Christianus adjutus perfert^d gratiam spiritalem, promeretur Christum judicem, Deum computat debitorem. Ad hanc operum salutarium palmam libenter ac prompte certemus, omnes in agone justitiæ Deo et Christo spectante curramus; et qui sæculo et mundo majores esse jam cœpimus, cursum nostrum nulla sæculi et mundi cupiditate tardemus. Si expeditos, si celeres, si in hoc operis agone currentes dies nos vel redditionis^e vel persecutionis^f invenerit, nusquam Dominus meritis nostris ad præmium deerit. In pace vincentibus coronam candidam pro operibus dabit, in persecutione purpuream pro passione geminabit.

LECTIONES VARIANTES.

^a Qui nos *Bod.* 3. De sanctificatione *Bod.* 2.

^b Magnanimitate reddantur *Lin.*

^c Medela peccati reposita *Ar.*

^d Adjutus proferre *Bod.* 1. Præfert *Rig.* Ac justus *West.*

Lin.

^e Redditionis *Lan. Ebor. NC. I. Veron. Corb. Vel. Im. Spir. Man. Routh, ex 4 suis codd.*

^f Percussionis *Morel.*

STEPH. BALUZII NOTÆ.

Communis ac justus. Commodianus Instruct. 50 : Estote communes minimis, dum tempus habetis. Item Instruct. 65.

XXVI. — *Coronam candidam. Supra Epist. viii, p. 18 : Erat certe in operibus fratrum candida, nunc facta*

est in martyrum cruce purpurea. Hieronymus in Epitaphio Paulæ ad Eustochium : Non solum enim effusio sanguinis in confessione reputatur, sed devotæ quoque mentis servitus immaculata quotidianum martyrium est. Illa corona de rosis et violis plectitur, ista de liliis.

DE BONO PATIENTIÆ.⁵

ARGUMENTUM. — Scripti hujus occasionem ita paucis exponit ipse Cyprianus sub finem Epist. ad Jubaianum : « Servate a nobis patienter et leniter charitas animi, collegii honor, dilectionis vinculum, concordia sacerdotii. Propter hoc etiam nunc libellum de Bono Patientiæ, quantum valuit nostra mediocritas, permittente Domino et inspirante, conscripsimus, quem ad te, pro mutua dilectione, transmisimus. » Postquam itaque initio, patientiam veram a falsa philosophorum distinxit, a patientia Dei, Christi ac justorum omnium, patientiam christianam commendat. Deinde non utilem modo, sed et necessariam illam esse, tum Scripturis, tum rationibus probat, exemplis item Job et Tobie; et ut ex opposito sibi vitio magis patientiæ bonum elucescat, impatientiæ quantum malum sit prosequitur.

Postremo vindictæ cupiditatem vituperat, docetque Deo, juxta Scripturas, permittendam potius, quam nobis arrogandam ultionem. Si quo alio autem in libro hoc certe, Tertullianum imitatur, librum nempe ejus de Patientia. PAMEL.

I. De patientia locuturus, fratres dilectissimi, et utilitates ejus et commoda prædicaturus, inde potius incipiam quam quod nunc quoque ad audientiam vestram patientiam video esse necessariam, ut nec hoc ipsum quod auditis et discitis, sine patientia facere possitis. Tunc enim demum sermo^b et ratio salutaris efficaciter dicitur, si patienter quod dicitur audiatur. Nec invenio, fratres dilectissimi, inter cæteras cœlestis disciplinæ vias quibus ad consequenda divinitus præmia spei ac fidei nostræ secta dirigitur,

LECTIONES VARIANTES.

⁵ De Patientia *Bod.* 4. *Lin. August.*

^b Sermo Domini *Bod.* 4.

STEPH. BALUZII NOTÆ.

episcopus olim scripsit, ut testatur Gennadius, librum de Patientia.

DE BONO PATIENTIÆ. — Hujus sui operis mentionem facit Cyprianus in calce Epistolæ ad Jubaianum, pag. 157. Ejusdem argumenti librum scripsit Tertullianus. Item Augustinus. Etiam quidam Paulus

1. — *Fidei nostræ secta. Supra Epist. xxii, p. 52 : Humilitate ac timore sectæ nostræ verecundus. Item in*

quid magis sit ^a vel utilius ad vitam vel majus ad gloriam, quam ut qui præceptis dominicis obsequio timoris ac devotionis inimitur, patientiam maxime tota observatione tueamur ^b.

II. Hanc se sectari philosophi quoque ^c profitentur. Sed tam illic patientia falsa est, quam et falsa sapientia est. Unde enim vel sapiens esse vel patiens possit qui nec sapientiam nec patientiam Dei novit ^d? quando ipse de his qui sibi sapere in mundo videntur moneat et dicat: *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo* (Isa. xxix, 14). Item beatus apostolus Paulus, plenus Spiritu sancto et vocandis forandisque ^e Gentibus missus, contestetur et instruat dicens: *Videte ne quis vos deprædetur per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum, qui in ipso habitat omnis plenitudo divinitatis* (Coloss. ii, 8). Et alio loco: *Nemo se, inquit, decipiat. Si quis se putat sapientem esse in vobis, mundo huic stultus fiat, ut fiat sapiens. Sapientia enim mundi hujus stultitia est apud Deum. Scriptum est enim: Reprehendam ^f sapientes in astutiâ ipsorum. Et iterum: Cognovit Dominus ^g cogitationes sapientium, quia sunt stultæ* (I Cor. iii, 18-20). Quare, si sapientia illic vera non est, esse non potest et vera patientia. Nam si sapiens ^h ille est qui est humilis et mitis, philosophos autem nec humiles videmus esse nec mites, sed sibi multum placentes, et hoc ipso quod sibi placeant Deo displicentes, apparet illic ⁱ veram non esse patientiam ubi sit insolens affectatæ libertatis audacia et exerti ac seminudi peccatoris inverecunda jactantia.

III. Nos autem, fratres dilectissimi, qui philosophi non verbis sed factis sumus, nec vestitu sapientiam, sed veritate præferimus, qui virtutum conscientiam magis quam jactantiam novimus, qui non loquimur magna sed vivimus, quasi servi ^j et cultores Dei, patientiam quam magisteriis cælestibus discimus obsequiis spiritualibus præbeamus. Est enim nobis cum

LECTIONES VARIANTES.

^a Aliquid magis vel utile ad vitam, vel magis ad gloriam esse necessarium *Bod. 4.*

^b Teneamus *Pem. Foss. 1.*

^c Philosophi quique *Ver.*

^d Novit: quomodo et *Lam. Ebor. NC. 1.*

^e Servandisque gentibus *Lin.*

^f Comprehdendam *Foss. 1. Reprehendens Pem. Lin. D. Vass. 2. NC. 2. Reprehendes Sup. l. iii ad Quir. c. 69.*

^g Deus *Saris. Ver.*

A Deo virtus ista communis. Inde patientia incipit, inde claritas ejus et dignitas caput sumit. Origo et magnitudo patientiæ Deo auctore procedit. Diligenda res homini que Deo chara ^k est: bonum quod amat majestas divina commendat. Si dominus nobis pater Deus est, sectemur patientiam domini pariter et patris: quia et servos oportet esse obsequentes, et filios non decet esse degeneres.

IV. Qualis vero in Deo et quanta patientia, ²¹⁸ quod, in contumeliam suæ majestatis et honoris instituta ab hominibus profana templa et terrena figmenta et sacra sacrilega patientissime sustinens, super bonos et malos æqualiter facit diem nasci et lumen solis oboriri, et cum imbribus terras rigat, nemo a beneficiis ejus excluditur quominus justis similiter et injustis indiscretas pluvias largiatur! Videmus inseparabili æqualitate patientiæ nocentibus et innocuis, religiosis et impiis, gratias agentibus et ingratis, Dei nutu tempora obsequi, elementa famulari, spirare ventos, fontes fluere, grandescere copias messium ^l, fructus maturescere vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere. Et cum crebris immo continuis exacerbetur offensus Deus, indignationem suam temperat, et præstitutum semel retributionis diem patienter expectat. Cumque habeat in potestate vindictam, mavult diu tenere patientiam, sustinens scilicet clementer et differens, ut, si fieri potest, multum malitia protracta aliquando mutetur, et homo in errorum et scelerum contagione volutatus vel sero ad Deum convertatur, ipso monente et dicente: *Nolo mortem morientis, quantum ut revertatur et vivat* (Ezech. xxxiii, 11). Et iterum: *Revertimini ad me, dicit Dominus* (Malach. iii, 7). Et iterum: *Revertimini ad Dominum Deum vestrum, quoniam misericors et pius est patiens et multa miserationis, et qui sententiam flectat adversus malitiam irrogatas* ^m (Joel ii, 13). Quod item beatus apostolus Paulus commemorans et peccatorem ad pœnitentiam revocans, proponit et di-

^h Nam utique si patiens *Lam. Ebor. NC. 1. Pem. Ar. MR. Thu. Foss. Sapiens Rigult.*

ⁱ Illic non esse patientiam *Lam. Ebor. Lin. Bod. 1, 2, 3, 4.*

^j Ut servi *Saris. Quia servi Bod. 4.*

^k Chara est, ac bonum *Bod. 1.*

^l Candescere copias messium *Morel. Fructus maturescere Foss. Nitescere Vict. Fructus maturatus Lin.*

^m Malitiam irrogatam *Ben. Bod. 1, 2, 3, 4. Saris.*

STEPH. BALUZII NOTÆ.

Epistola ad Quirinum præfixa libris *Testimoniorum* pag. 274: *Quædam capitula ad religiosam sectæ nostræ disciplinam pertinentia.*

II. — *Sapientia hujus mundi.* Hanc Pauli apostoli sententiam Celsus malevolo adversum Christianos animo vertebat in contrarium sensum, dicendo illos vulgo jactare malam rem esse in vita sapientiam, bonam vero stultitiam. Quod Origenes adversus eum scribens, ait esse meram sycphantiam, uti verè est, cum sit expresse contra verba Apostoli.

²⁹⁷ III. — *Non loquimur magna. Minutius Felix: Nos non habitu sapientiam, sed mente præferimus. Non loquimur magna, sed vivimus.*

IV. — *Maturescere.* Ita veteres editiones et sex libri veteres. Quæ lectio sane optima est. Alia, quæ habet *mitescere*, quam Erasmus invexit, bona etiam est, et habet plures libros veteres consentaneos.

Mavult diu tenere. Supra Epist. ix, pag. 18: *Diu patientiam meam tenui.* Ruricius lib. ii, Epist. 4: *Tenenda est in tentatione patientia.*

Revertimini ad me. Hoc segmentum, quod habetur in editionibus antiquis, Manutiana sustulit; Morellius repositit. Recte sane; exstat enim in octo libris veteribus.

cit : *An nunquid opulentiam bonitatis ejus et sustinentiam et patientiam contempnis^a, ignorans quoniam patientiam et bonitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu autem, secundum duritiam tuam et cor impenitens, thesaurizas tibi iram in die iræ^b et revelationis justitiae judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua (Rom. II, 4-6). Justum judicium Dei dixit esse, quia serum est, quia diu multumque differtur, ut homini ad vitam longa Dei patientia consulatur. Tunc representatur pœna impio et peccatori, quando jam non potest pœnitentia prodesse peccati^c.*

V. Atque ut plenius intelligere possimus, fratres dilectissimi, quia patientia Dei res est, et quisquis lenis et patiens et mitis est, Dei Patris imitator est, cum in Evangelio suo Dominus præcepta in salutem daret, et divina monita depromens ad perfectum^d discipulos^e erudiret, posuit et dixit : *Andistis quia dictum est : Diliges proximum tuum^f, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis : Diligite inimicos vestros, et orate pro eis qui vos persequuntur, ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Si enim dilexeritis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne sic et publicani faciunt^g? Et si salutaveritis fratres vestros tantum? quid amplius facitis^h? Nonne et ethnici id ipsum faciunt. Estote itaqueⁱ vos perfecti? sicut Pater vester in cœlestis perfectus est (Matth. v, 45-48). Sic perfectos dixit fieri Dei filios, sic consummari ostendit et docuit cœlesti nativitate reparatos, si patientia Dei Patris maneat in nobis, si similitudo divina, quam peccato^k Adam perdidit, manifestetur et luceat in actibus nostris. Quæ gloria est similem Deo fieri! qualis et quanta felicitas habere in virtutibus quod divinis laudibus possit æquari!*

VI. Nec hoc, fratres dilectissimi, Jesus Christus Deus et Dominus noster tantum verbis docuit, sed implevit et factis. Et quia ad hoc descendisse se dixe-

rat ut voluntatem Patris faceret^l, inter cœtera mirabilia^m virtutum suarum quibus indicia divine majestatis expressit, paternam quoque patientiam tolerantia tenore servavit. Omnes deniqueⁿ actus^o ejus ab ipso statim adventu patientia comite signantur^p, quod primum^q de illa sublimitate cœlesti ad terrena descendens non aspernatur Dei Filius carnem hominis induere et, cum peccator ipse non esset, aliena peccata portare. Immortalitate interim posita, fieri se et mortalem patitur, ut innocens pro nocentium salute perimeretur^r. Dominus baptizatur a servo; et, remissam peccatorum daturus, ipse non delignatur lavacro regenerationis corpus abluere. Diebus quadraginta jejunit, per quem cœteri saginantur: esurit et famem sentit, ut qui in fame sermonis et gratia fuerant cœlesti pane saturarentur. Cum diabolo tentante congreditur, et inimicum tantum vicisse contentus, nihil ultra verba conatur. Discipulis non ut servis dominica potestate præfuit, sed benignus et mitis fraterna eos charitate dilexit. Dignatus est etiam pedes Apostolorum lavare, ut, dum circa servos talis est dominus, exemplo suo doceret qualis circa compares et æquales debeat esse servus. Nec mirandum^s quod circa compares obaudientes^t talis extiterit qui Judam potuit usque ad extremum longa patientia sustinere, cibum cum inimico capere^u, hostem domesticum scire nec palam ostendere, traditoris osculum non recusare. In Judæis vero tolerantis æquanimitas quanta et quanta patientia! incredulos ad fidem suadendo flectere, obsequio ingratos fovere, contradicentibus respondere leniter, superbos sustinere elementer, humiliter persequentibus cedere, Prophetarum interfectores et adversum Deum semper rebelles usque ad crucis et passionis horam velle colligere.

VII. Sub ipsa autem passione et cruce, priusquam ad crudelitatem necis et effusionem sanguinis veniretur, quæ conviciorum probra patienter audita, quæ

LECTIONES VARIANTES.

^a Sustinentiam et patientiam *Ver. Bea. Saris. Bod. 1. 5. 4. Ar. Sup. ad Quir. l. III, c. 53.* Sustinentiæ et patientiæ: *Oxon. et anter. edd.*
^b In diem iræ *Bod. 1, 4. Ver.*
^c Sic *Lam. Ver. Thu. Foss.* Peccanti *Oxon.*
^d Ad perfectum *Ebor. Bod. 5.*
^e Discipulos suos *Pem. Foss. 1.*
^f Proximum tibi, et odio habebis inimicum tibi, *Lan. D. Lin. Bod. 1, 2, 4. Ver.*
^g Nonne et publicani hoc faciunt *Bod. 1. Thu.*
^h Amplius facietis *Bod. 1, 2. Lam. Foss.*
ⁱ Eritis itaque *Bod. 1, 2, 5. Thu. Foss. Ver.*

^j Quomodo pater *Bod. 1, 2, 5, 4. Ver.*
^k Quam peccando Adam *Bod. 5.*
^l Voluntatem patris adiunxerit *Bod. 5.*
^m Magnalia *Ver.*
ⁿ Omnis denique *Bod. 1, 2, 5, 4. Lam. Thu.*
^o Signatur *Bod. 1, 2, 5, 4. Lam. Thu.*
^p Primum quod *Lam. Ebor.*
^q Salute puniatur *Bod. 5.*
^r Mirandum si *Bod. 1.*
^s Obaudientes *Lin. NC. 2.* Obidentes alii. Comparet *Udenum? nullum fontem vocis hujus indigital Baluz.*
^t Inimico capere *Ar. Bod. 1, 2. Lam. Ebor. Ben. Ver.*

STEPH. BALUZII NOTÆ.

Sustinentiam et patientiam. Dubitari non potest quin hæc emendatio certa sit, cum ita legatur in capite 53 libri in Testimoniorum, in octodecim codicibus nostris, in septem Anglicanis et in excerptis Flori. Sic etiam in Assigmentis scriptum fuisse testatur Pamelius, et in Veronensi et Beneventano Rigaltinus. Infra in hoc ipso libro pag. 252: *Tolle sustinendi tolerantique substantiam, et nullis radiibus ac viribus perseverat.*

V. — *Publicani.* Id est qui vectigalia redimentes, inquit Erasmus in hunc locum Matthæi, unde et redemptores dicuntur. *Genus hominum olim infame apud*

Judæos, nunc apud Christianos cum primis honestum. Nec id sane mirum, cum insitiores ac mensarii omnibus pene anteponantur apud utriusque reipublice summates, quos nec Aristoteles nec Tullius inter honestos cives haberi vult.

Publicani, — ethnici. Vide Cotelerii notas ad lib. IV Constitutionum apostolicarum cap. 6.

VI. — *Capere.* Antea legebatur *sumere.* Nos malimus lectionem quam præferunt viginti libri nostri et quinque Anglicani.

Ostendere. Tertullianus in libro de Patientia: *Deum ipsum ostendens patientiæ exemplum.*

contumeliarum tolerata ludibria, ut insultantium sputamina^a exciperet, qui sputo suo cæci oculos paulo ante formasset; et in cuius nomine a servis nunc ejus diabolus cum angelis suis flagellatur, flagella ipse pateretur; coronaretur spinis qui martyres floribus coronat aternis, palmis in faciem verberaretur qui palmas veras viventibus tribuit, spoliaretur veste terrena qui indumento immortalitatis cæteros vestit, cibaretur felle qui cibum celestem dedit, aceto potaretur qui salutare poculum^b propinavit! Ille innocens, ille justus, immo innocentia ipsa et ipsa^c justitia, inter facinorosos deputatur, et testimoniis falsis veritas premitur, judicatur judicaturus, et Dei Sermo ad victimam tacens dueitur. Et cum ad crucem Domini confundantur sidera, elementa turbentur, contremiseat terra, nox diem claudat, sol, ne Judæorum facinus aspicere cogatur, et radios et oculos suos subtrahat, ille non loquitur, nec movetur, nec majestatem suam sub ipsa saltem passione proficitur. Usque ad finem perseveranter ac jugiter tolerantur omnia, ut consummaretur in Christo plena et perfecta patientia.

VIII. Et post ista omnia^d, adhuc interfectores suos, si conversi ad eum venerint, suscipit; et patientia salutari ad conservandum benignus et patientis^e, Ecclesiam suam nemini claudit. Illos adversarios, illos blasphemos, illos nominis sui semper inimicos, si poenitentiam delicti agant, si admissum

facinus agnoscat, non solum ad indulgentiam eriminis, sed et ad præmium regni cœlestis admittit. Quid potest patientius, quid benignius dici? Vivificatur Christi sanguine etiam qui fudit sanguinem Christi. Talis est Christi ac tanta patientia; quæ nisi talis ac tanta existeret, Paulum quoque apostolum Ecclesia non haberet.

IX. Quod si et nos, fratres dilectissimi, in Christo sumus, si ipsam induimus,²⁰⁰ si ipse est salutis nostræ via, qui Christum vestigiis salutaribus sequimur, per Christi exempla gradiamur, sicut Joannes apostolus instruit dicens: *Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo ille ambulavit et ipse ambulare* (1 Joa. II, 6). Item Petrus, super quem Ecclesia Domini dignatione fundata est, in Epistola sua ponit et dicit: *Christus passus est pro nobis, relinquens vobis^f exemplum, ut sequamini vestigia ejus; qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus; qui cum malediceretur, non re-maledicebat^g, cum pateretur^h non comminabatur; tra-debat autem se judicanti se injusteⁱ* (1 Pet. II, 21).

X. Invenimus denique et Patriarchas et Prophetas et justos omnes, qui figuram Christi imagine præeunte portabant, nihil magis custodisse in laude virtutum suarum quam quod patientiam forti et stabili æquanimitate tenuerunt. Sic Abel^j originem martyrii et passionem just^k hominis initians primus et dedicans adversus fratrem fratricidam^l non resistit nec reluctatur, sed humilis et mitis patienter occiditur. Sic

LECTIONES VARIANTES.

^a Sputamina exciperet Ar. Saris. Lam. Bod. 1, 2, 3, 4. C. Ver. Patienter add. Oxon.

^b Salutari poculo Bod. 4. Salutaria pocula Lam. Ebor. NC. 1. Bod. 2. Salutari poculo Thu.

^c Ipse et ipse Bod. 1, 2, 5. Thu. Foss.

^d Post ista adhuc Lam. Ebor. NC. 1. Lin. Bod. 1, 2, 3, 4.

^e Benignus, Ecclesiam Oxon. ed. Ar. Saris. Lam. Ebor. NC. 1. Pen. Voss. 4. Lin. Ver. Vet. immom. Spir. Man. Benignus et patientis Imp.

^f Nobis Ver.

^g Remaledixit Lin. Bod. 4. Saris. NC. 2. Ver. Thu. Maledicebat Oxon.

^h Qui cum pateretur Voss. 1.

ⁱ Judicanti injuste Ar.

^j Abel in origine mundi martyrium Voss. 1.

^k Justi initians Ar. Bod. 2. Ver.

^l Fratrem homicidam Lam. Fratricidam Foss. Parricidam Oxon.

STEPH. BALUZI NOTE.

VII. — *Sputamina exciperet*. Erasmus scripsit *sputamina patienter exciperet*. Mirum est quanto favore acceptum sit hoc adverbium. Omnes editiones que prodierunt post Erasmiam illud retinuerunt. Et tamen ego illud nusquam reperi in tanto numero veterum exemplarium quibus usus sum quam in Lamoniæ. Hæc est etiam in septem Auglicanis. Itaque non arbitrator quemquam me temeritatis insinulare posse quod sustulerim, præsertim cum certum sit illud istie minime necessarium esse. Infra pag. 255: *Faciem suam non avertit a fœditate sputorum*. Tertullianus in libro de Fuga in persecutione: *Faciem non avertit a sputaminibus*.

Ipsa et ipsa. Ita plerique libri veteres. Alii multi habent *ipse et ipse*. Utraque lectio bona est.

X. — *Fratricidam*. Ego hæc lectionem præfero, tum quia vox est admodum latina, et quia eam habent veteres editiones, etiam Morelliana, et aliquot libri veteres, tum etiam quia, cum remota sit ab usu vulgari, puto eos qui posuerunt *parricidam* existimasse aliam lectionem non esse bonam. Cyprianus de hac ipsa re agens in libro de *Bono Patientia* pag. 250, Cain vocat *fratricidam*. Cicero in *Oratione pro Domo sua ad Pontifices*. *Extru ordinem ferri nihil placuit Clodio*. *Quid de me quod tulisse te dicis, parricida, fratricida, sororicida, nomine ista extra ordinem tulisti?* Priscianus lib. 1. *Pro parricida per syacopen factum fratricida, frater fratris fratricida, soror sororis sororicida*. Ter-

tullianus in libro de *Patientia*: *Cain ille primus homicida et primus fratricida*, et in libro de *Spectaculis*, *a fratricida institutore*. Lucifer Calaritanus lib. 1 pro sancto Athanasio: *Cain quoque fratricida comparetur, in morte manere designetur. Cur me hoc opus implere compellebas quod me ut Cain fecisset fratricidam et filium diaboli?* Philastrius cap. 128: *Est hæresis que non recte intelligit de Cain quod post fratricidium quod commiserat rogat Dominum mori potius quam dimitti*. Salvianus lib. 1 de *Gubernatione Dei*, cap. 6, de hac ipsa re agens scripsit: *Fratricidium Deo teste facturus*. Cassianus, lib. IX, cap. 9: *Post fratricidium poenitere, et Collat. viii, cap. 21: A fratricida et impio*. Primateus in *Epistolam Pauli ad Romanos: Signum Christi portavit homicida, sicut Cain fratricida portavit*. Germanus, episcopus Parisiensis, in epistola ad Brunehildem reginam: *Unus ex ipsis Cain fratricidium perpetravit*. Gregorius Turonensis lib. 1 Hist. cap. 2: *In fratrem sanguinis effusione novus fratricida consurgens*. Concilium Wormaciense cap. 30: *Statuimus ut parricida et fratricida*. Concilium Trosleianum cap. 45 loquens de crimine Cain: *Et ipse usque ad septimam generationem fratricidii et invidia suæ vagus profugusque pœnas lueret*. Aleminus sive quis alius in libro de *divinis Officiis*, cap. 15: *Fratricida qui fratrem occidit*. Honorius papa III²⁰⁰ apud Odoricum Raynaldum, an. 1225, § 29: *Crudeior Cain fratricida*. Georgius Pogiebræus rex Bohemæ in *Epistola apologetica* ad regem

Abraham Deo credens et radicem ac fundamentum A fidei primus instituens, tentatus in filio, non dubitat neque enectatur, sed præceptis Dei tota patientia devotione obsequitur. Et Isaac, ad hostiæ Dominicæ similitudinem præfiguratus, quando a patre immolandum offertur, patiens invenitur. Et Jacob, lugatus a fratre de terra sua patienter excedit, et majore patientia postmodum supplex adhuc magis impium et persecutorem muneribus pacificis ad concordiam redigit. Joseph, venundatus a fratribus et relegatus ^a, non tantum patienter ignoscit, sed et gratuita frumenta^b venientibus largitur ^c et elementer impertit. Moyses ab ingrato et perfido populo contemnitur frequenter et pene lapidatur, et tamen lenis et patiens pro eisdem Dominum deprecatur. In David vero, ex quo secundum carnem Christi nativitas oritur, quam magna et mira et christiana patientia, habuisse ^d in manu sæpe ut Saul regem persecutorem se et interficere concupiscentem posset occidere, et tamen subditum sibi et traditum maluisse servare, nec rependisse inimico vicem, sed occisum adhuc insuper et vindicasse! Tot denique Prophetæ interfecti, tot martyres gloriosis mortibus honorati, qui omnes ad cælestes coronas patientiæ laude venerunt. Neque enim potest accipi dolorum et passionum corona, nisi præcedat in dolore et passione patientia.

XI. Quam sit autem patientia utilis et necessaria, fratres dilectissimi, ut manifestius possit et plenius nosci, Dei sententia cogitetur quam in origine statim mundi et generis humani Adam, præcepti immemor et datæ legis transgressor, accepit ^e. Tunc scimus C quam patientes esse in isto sæculo debeamus, qui sic nascimur ut pressuris istic et conflictationibus laboremus: Quia audisti, inquit, vocem mulieris tuæ, et manducasti ex illa arbore de qua sola præceperam tibi ne manducares ^f, maledicta terra erit in omnibus operibus tuis: in tristitia et gemitu edes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ, spinas et tribulos ejiciet tibi ^g, et edes pabulum agri; in sudore vultus tui edes panem tuum donec revertaris in terram de qua sumptus es; quia terra es, et in terram ibis (Gen. iii, 17 sqq.). Hujus sententiæ vinculo colligati omnes et constricti sumus, donec, expuneta ^h morte, de isto sæculo recedamus. In tristitia et gemitu sinus necesse est omnibus diebus vitæ

nostræ, edamus panem necesse est cum sudore et labore.

XII. Unde unusquisque nostrum cum nascitur ⁱ et hospitio mundi hujus excipitur, initium sumit a lacrymis, et quamvis adhuc omnium nescius et ignarus, nihil aliud novit in illa psa prima nativitate quam flere. Providentia naturali lamentatur, ²⁵¹ vitæ mortalis ⁱ anxietates et labores et procellas mundi quas ingreditur, in exordio statim suo ploratu et gemitu rudis anima testatur. Sudatur enim quamdiu istic vivitur et laboratur. Nec sudantibus et laborantibus possunt alia magis quam patientiæ subvenire solatia: quæ cum apta sint et necessaria in isto mundo universis, tum magis nobis, qui diabolo impugnante plus quatimur; qui, in acie quotidie stantes, inveterati et exercitati hostis collocationibus fatigamur; quibus, præter varias et assiduas tentationum pugnas, in persecutionum quoque certamine patrimonia relinquenda sunt, subeundus career ^k, portandæ catenæ, animæ impendendæ, gladius, bestia, ignes, crucees, omnia denique tormentorum ac pœnarum genera fide et virtute patientiæ perferenda, Domino ipso instruente et dicente: *Hæc locutus sum vobis ut in rae pacem habeatis: in mundo autem pressuram habebitis, sed fidei*, quoniam ego vici mundum (Joan. xvi, 33). Si autem qui diabolo et mundo renuntiavimus, pressuras et infestationes diaboli et mundi crebrus ac violentius patimur, quanto magis patientiam tenere debemus, qua adjutrice et comite omnia infesta toleremus?

XIII. Domini et magistri nostri ^m salutare præceptum est: *Qui toleraverit*, inquit, *usque ad finem, hic salvus erit* (Math. x, 22). Et iterum: *Si permanseritis, inquit, in verbo meo, vere discipuli mei eritis*, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos (Joan. viii, 31). Tolerandum et perseverandum est, fratres dilectissimi, ut, ad spem veritatis et libertatis admissi, ad veritatem et libertatem ipsam pervenire possimus; quia hoc ipsum quod Christiani sumus, fidei et spei res est; ut autem spes et fides ad fructum sui possint pervenire, patientia opus est. Non enim presentem gloriam sequimur, sed futuram, secundum quod et Paulus ^p apostolus monet dicens: *Spe salvati sumus*. *Spes autem quæ videtur non est spes: quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus*, r,

LECTIONES VARIANTES.

^a Ligatus *Lan. Pem. Voss. 2.*

^b Gratis *Pem. Voss. 2.* Grana et frumenta *Bod. 5.*

^c Largitur *Bod. 5.*

^d Habuisse dignoscitur *Bod. 5.*

^e Accepta gratia non tenuit, sed amisit *Voss. 1.*

^f Manducares ex ea *Bod. 1.*

^g Germinabit tibi *NC. 1.*

^h Extincta morte *Bod. 4.* Extincti morte *Bod. 5.*

ⁱ Unusque cum nascitur *Bod. 1, 2, 5, 4. Saris.*

^j Vitæ temporalis *Ver.*

^k Subeundus est *Bod. 5.*

^l Sed credite *NC. 1. Lam. Bod. 1, 2.*

^m Magistri nostri *Lam. Ebor. Lin. Saris. Bod. 1, 2, 5, 4.*

Magistri salutare *Oxon.*

ⁿ Qui perseveraverit *Lin.*

^o Discipuli mei estis *Ar. Saris. Bod. 1, 2, 5, 4.*

^p Secundum quod et Paulus *Bod. 1, 2, 3, 4.*

^q Salvi facti sumus *Lam. Ebor. Pem. Bod. 2.*

^r Expectationem speramus *Saris. Ar. Bod. 2, 4. Ver.*

STEPH. BALUZII NOTÆ.

Hungarie Matthiam generum suum in tomo iv *Spicilegii Daehleriani*, p. 411, vocat *Cain fratricidam*. Parricidam tamen posse dici matris aut fratris interfectorem tradit *Quintilianus*, lib. viii, cap. 6.

XI. — *Dei sententia cogitetur.* Citat hunc locum sanctus Augustinus lib. iv *contra duas Epistolas Pelagiani*

norum, cap. 8.

XII. — *In mundo.* Duo libri veteres habent *in mundo*, et supra lineam *vel sæculo*. Hinc factum ut, cum nonnulli mallent *mundo*, alii *sæculo*, alterutra eorum lectionum posita sit in exemplaribus antiquis pro arbitrio librariorum.

per patientiam expectamus (Rom. viii, 24). Propterea A expectatio et patientia necessaria est ut id quod cœpi-
mus impleamus; et quod credimus et speramus Deo
representante^a capiamus. Denique alio in loco idem
apostolus justos et operantes et divini fœnoris incre-
mento cœlestes thesauros sibi recondentes ut pacien-
tes quoque sint instruit et docet dicens: Ergo, dum
tempus habemus operemur quod bonum est ad omnes,
maxime vero ad domesticos fidei. Bonum autem facien-
tes non deficiamus; tempore eam suo metemus^b (Gal.
vi, 9). Admonet ne quis impatiens in operatione defi-
ciant, ne quis tentationibus aut avocatus aut victus in
medio laudis et gloriæ itinere desistat, et pereant
præterita, dum quæ cœperant desinunt esse perfecta,
sicut scriptum est: *Justitia justi non liberabit eum in
quacumque die exerraverit* (Ezech. xxxiii, 12). Et iterum B
Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam
(Apoc. iii, 11). Quæ vox adhortatur patienter et for-
titer perseverare, ut qui ad coronam laude jam
proxima nititur^c, durante patientia coronetur.

XIV. Patientia autem, fratres dilectissimi, non
tantum bona custodit, sed et repellit adversa. Spiritui
sancto favens et cœlestibus ac divinis coharens
contra facta carnis et corporis, quibus anima expu-
gnatur et capitur^d, virtutum suarum propugnaculo
reluetatur. Inspiciamus denique pauca de multis, ut
de paucis intelligantur et cœtera. Adulterium, fraus,
homicidium, mortale crimen est. Sit fortis et stabilis
in corde patientia^e; et nec adulterio sanctificatum cor-
pus et Dei templum polluitur, nec justitiæ dicata in-
nocentia contagione fraudis inficitur, nec post gesta-
tam Eucharistiam^f manus gladio et cruore maculatur.

XV. Charitas fraternitatis vinculum est, fundamen-
tum^g pacis, tenacitas ac firmitas unitatis, quæ et spe

et fide major est, quæ et opera et martyria præcedit,
quæ nobiscum semper æterna apud Deum in regnis
cœlestibus permanebit. Tolle illi patientiam, et deso-
lata non durat. Tolle illi sustinendi tolerandique
substantiam, et nullis radicibus ac viribus perseve-
rat. Apostolus denique, cum de charitate loqueretur,
tolerantiâ illi et patientiam junxit. *Charitas, inquit,
magnanima est, charitas benigna est, charitas non annu-
latur, non inflatur, non irritatur, non cogitat malum^h,
omnia diligit, omnia credit, omnia sperat, omnia susti-
net* (I Cor. xiii, 4-7). Ostendit inde illam perseve-
rare tenaciter posse quod noverit omnia sustinere.
Et alio in loco: *Sustinentes, inquit, invicem in dilectione,
satis agentes servare unitatem spiritus in conjunctione
pacis* (Ephes. iv, 2). Probavit nec unitatem servari
posse nec pacem nisi se invicem fratres mutua toleran-
tia foveant, et concordiæ vinculum patientia inter-
cedente custodiant.

XVI. Quid deinde, ut non jures neque maledicas,
ut tua ablata non repetas, ut, accepta alapa, et alteram
maxillam verberanti præbeas, ut fratri in te peccanti
non tantum septies, sed septuagies septiesⁱ, sed et
omnia omnino peccata dimittas, ut diligas inimicos tuos,
ut pro adversariis et persecutoribus precem facias? Por-
risne^j ista perficere^k, nisi patientiæ et tolerantix te-
neas firmitatem? Quod factum videmus in Stephano^l:
qui, cum a Judæis vi et lapidibus necaretur, non sibi
vindictam, sed interfectoriis veniam postulabat di-
cens: *Domine, ne statuas illis hoc peccatum* (Act. vii,
59). Sic esse oportuit primum martyrem Christi, qui
martyres secuturos gloriosa morte præcurrens, non
tantum Dominicæ passionis prædicator esset^m, sed
et patientissimæ lenitatis imitator. Quid dicam de ira,
de discordia, de simulate, quæ in Christiano esse non

LECTIONES VARIANTES.

^a Deo representante *Bod. 1, 2, 3, 4. Saris. Lin. Ver. Bener. Benci.* Deo præstante *Oxon.*

^b Metemus non fatigati *NC. 1.*

^c Coronam laudis jam proximam *Bod. 1, 3, 4. Foss. 1.* Laudem quam proximam *Morel. Et laudem jam proximam Foss. Eras.*

^d Quatitur *Pem. Foss. 2. Bod. 2. 4.*

^e Sic forti et stabili manente in corde patientia, nec adulterio *Saris.*

^f Gustatam Eucharistiam *Bod. 1, 2. MR. Thu. Foss.*

Foss. 1, 2. Lam. Ebor. et omnes Imp. ante Pamel. Gestam Eucharistiam Lin.

^g Æterna in regnis *Ar. Lam. Ebor. NC. Lin. Bod. 1, 2, 3, 4.*

^h Cogitat malum, non gaudet super iniquitatem, colla-
tatur autem in veritate *Lin.*

ⁱ Septuaginta et septem *Bod. 4.*

^j Non poteris ista *Bod. 1. 3.*

^k Perferre *Ar. Saris. Lam. Ebor. Foss.*

^l A Stephano *Lam. Ebor. Bod. 2.*

^m Meruit prædicator esse *Saris.*

STEPH. BALUZI NOTÆ.

XIII. — *Representante.* Ego non infidelor quin vulgata
lectio, quæ præstante habet, sit optima. At cum no-
stra nitatur auctoritate novemdecim exemplarium
nstrorum et sex Anglicanorum, tum etiam testimo-
nio Flori, arbitratus sum eam reddendam esse Cy-
priano.

Ad coronam. Multum variant in hoc loco vetera
exemplaria. Quædam enim exhibent lectionem quam
nos retinimus, alia *ad coronam laudis*, alia et veteres
editiones *ad coronam et laudem jam proximam*. Ex
illis lector eam eliget quæ sibi magis arriserit.

XIV. — *Gestatam.* Omnes veteres editiones et sexde-
cim libri veteres, etiam Seguerianus, habent *gusta-
tam*, octo, et in his Veronenis, *gestatam*. Istam vero
lectionem Pamelius retulit in contextum, eam videlicet
ob causam quod manu non gustetur Eucharistia, sed
olim gestari solita sit in manu. Quod Rigaltius proba-
vit. Itaque visum est hanc lectionem, quæ præterea
nititur auctoritate octo veterum exemplarium, esse
retinendam. Nam Cyprianus in libro *de lapsis*, pag. 188,

D ait: *Et quod non statim Domini corpus inquinatis ma-
nibus accipiat.* Vide Joannem Stephanum Durantum,
lib. 1, cap. 16, de *Ritibus Ecclesiæ catholicæ*. Henrici
Valesii annotationes ad Eusebium, lib. vi, cap. 43, et
lib. vii cap. 9, Cardinalem Bonam, lib. ii *Rerum Lit-
urgicarum*, cap. 17, et Hospinianum, lib. i *de Templis*,
cap. 5.

XVI. — *Non tantum septies.* Ita veteres editiones,
etiam Morelliana, et duo libri veteres. Quod sum-
ptum est ex capite xxviii Matthæi. Itaque hic locus
videtur esse mutilus in antiquis codicibus, qui non
habent hanc particulam. Eam Manutius sustulit, Mo-
rellius reposuit, Pamelius rursus sustulit. Codex
sancti Arnulphi, non tantum septuaginta et septem.
Ea argumentatione et auctoritate usus est Catholicus
Armenorum anno 1247 ad Innocentium Papam IV scri-
bens, ut ei suaderet parcendum esse Friderico im-
peratori, adversus quem vehementer exarserat irac-
cundia Pape. Vide Odoricum Raynaldum anno 1247,
§ 51. Vide supra pag. 465.

debent? Sit patientia in pectore, et hæc illic loem A habere non possunt; aut si adire tentaverint, cito exclusa discedunt, ut domicilium pacificum perseveret in corde ubi Deum pacis delectet habitare. Admonet denique Apostolus et docet dicens ^a: *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis* ^b. *Omnis amaritudo et ira et indignatio et clamor et blasphemia auferatur a vobis* (Ephes. iv, 30). Si enim Christianus a furore et contentione carnali, tanquam de maris turbinibus, excessit, et tranquillus ac lenis in portu Christi esse jam cepit, nec iram nec discordiam debet intra pectus admittere, cui nec malum pro malo reddere liceat nec odisse.

XVII. Neenon ad varia quoque carnis incommoda et crebros corporis durosque cruciatus, quibus humanum genus quotidie fatigatur et quatitur, patientia B necessaria est. Nam, cum in illa prima transgressione præcepti firmitas corporis cum immortalitate discesserit, et cum morte infirmitas venerit, nec possit firmitas recipi nisi eum recepta et immortalitas fuerit, oportet in hac fragilitate atque infirmitate corporea ^c luctari semper et congreri. Quæ luctatio et congressio non nisi patientiæ viribus potest sustineri. Examinandis autem nobis atque explorandis ^d diversi importantur dolores, et multiplex tentationum qualitas irrogatur, de jacturis facultatum, de ardoribus febrium, de cruciatibus vulnerum, de amissione charorum. Nec aliud magis ^e inter injustos discernit et justos, quam quod in adversis per impatientiam queritur et blasphematur injustus, patientia justus ^f probatur, sicut scriptum est: *In dolore sustine, et in humilitate tua patientiam habe, quoniam in igne probatur aurum et argentum* ^g (Ecclesi. ii, 4).

XVIII. Sic Job examinatus est et probatus et ad summum fastigium laudis patientiæ virtute ^h proventus. Quanta adversus eum diaboli jacula emissa, quanta admota tormenta! Jactura rei familiaris infligitur, numerosæ sobolis orbitas irrogatur. Dives in censu dominus, et in liberis pater ditior, nec dominus repente nec pater est. Accedit vulnerum vastitas, et tahescentes ac fluentes artus edax quoque vermium pœna consumit. Ac, ne quid omnino remaneret quod non Job in suis tentationibus experiretur, armat diabolus et uxorem, illò antiquo nequitiae suæ usus ingenio, quasi

omnes per mulierem decipere posset et fallere, quod fecit in mundi origine; nec tamen Job gravibus ac densis conflictationibus frangitur quominus inter illas angustias et pressuras suas Dei benedictio ^k victricæ patientiæ prædicetur. Tobias quoque, post justitiæ et misericordiæ suæ opera magnifica, luminum amissione tentatus, in quantum patienter cæcitatem pertulit, in tantum granditer Deum patientiæ laude promeruit.

XIX. Atque, ut magis, fratres dilectissimi, patientiæ bonum luceat, quid mali ⁱ e contrario impatientia importet consideremus. Nam, ut patientia bonum Christi est, sic e contra impatientia diaboli malum ^l; et sicut in quo habitat et manet, Christus, patiens invenitur, ita impatiens semper existit cujus mentem diaboli nequitia possidet. Exordia denique ipsa videamus. Diabolus hominem ^k ad imaginem Dei factum impatienter tulit; inde et periit primus et perdidit. Adam, contra cœlestis præceptum, cibi lethalis impatiens, in mortem cecidit, nec acceptam divinitus gratiam patientia custode servavit; et ut fratrem Cain perimeret, sacrificii ejus et numeris impatiens fuit; et quod Esau de majoribus ad minora descendit, primatus suos per impatientiam lentis ^l amisit. Quid Judaicus populus circa beneficia divina perdidit et ingratus, nonne quod a Deo primum recessit, impatientiæ crimen fuit, dum Moysi cum Deo ^m colloquentis moras non potest ferre, profanos deos ausus est postulare ⁿ, ut itineris sui duces nuncuparet ^o caput bubulum et terrestre figmentum; nec umquam ab eadem impatientia destitit, quominus, semper docilitatis et diviniæ admonitionis impatiens, Prophetas suos et justos quoque perimendo, ad crucem quoque et ad sanguinem Domini prosiliret. Impatientia etiam ^p in Ecclesia hæreticos facit, et, ad Judæorum similitudinem, contra Christi pacem et charitatem rebelles ad hostilia et furiosa odia compellit. Et, ne longum sit singula recensere, omnia omnino quæ patientia operibus suis ædificat ad gloriam, impatientia destruit ad ruinam.

XX. Quare, fratres dilectissimi, et hanc patientiæ et impatientiæ malis diligenter expensis, patientiam, per quam in Christo manemus, ut venire cum Christo ad Deum possimus ^q, plena observatione teneamus; quæ copiosa et multiplex non angusto fine concluditur, nec brevibus terminis coeretur. Late patet

LECTIONES VARIANTES.

^a Monet dicens *Bod.* 1. Admonet denique apostolus **D** Paulus *Ver.*

^b Die redemptionis *Saris. Bod.* 1, 2. *Vict.*

^c Corporis luctari semper *Bod.* 5, 4.

^d Probandis diversi importantur labores *Ver.*

^e Magis justos discernit *Saris. Bod.* 1, 2, 5, 4.

^f Justus *Foss.* 1.

^g Homines vero receptibiles in camino humiliationis *B. d.* 1.

^h Benedictionem victricæ patientiæ prædicaret *Foss.* 1. *Pem. Bod.* 4. *NC.* 2.

ⁱ Et quid mali *Saris.*

^j Malum est *Bod.* 1. 4.

^k Deum superiorem se et hominem ad *Vict.*

^l Mentis *Bod.* 1. 5.

^m Deo loquentis *Ar. Bod.* 2. *Foss. Vict.*

ⁿ Ausus est postulare *Lom. Ebor. Lin. NC.* 1. *Bod.* 1, 2, 3, 4. *Est omit. Oxon.*

^o Duces diceret *Ar.*

^p Etiam in Ecclesia *Lan. Ebor. Lin. NC.* 1, 2.

^q Et venire cum Christo ad Deum possumus *Lan. Ebor. Lin. NC.* 1. *Bod.* 1, 2, 5, 4.

STEPH. BALUZH NOTÆ.

XVIII. — *Dei benedictio.* Quidam libri veteres præferunt: *Dei benedictionem victricæ patientiæ comitetur.* Seguerianus: *Dei benedictio victricæ patientiæ prædicetur.* Sic etiam codex sancti Arnulphi.

XIX. — *Impatientia diaboli malum.* Vide librum Tertulliani *de Pœnitentia*, qui totus in hæc argumento

versatur.

Periit primus. Siricii papæ Epistola ad universos episcopos: *Non patitur quietos nos ab incursatione sua vacare hostis antiquus, ab initio mendax, inimicus variatis, annulus hominis, quem ut deciperet, se ante decipit.*

patientiæ virtus; et ubertas ejus et largitas de unius quidem nominis fonte proficiscitur, sed, exundantibus venis, per multa gloriarum itinera diffunditur; nec proficere aliquid in actibus nostris potest ad consummandam laudem, nisi inde consummationis accipiat firmitatem ^a. Patientia est quæ nos Deo et commendat et servat. Ipsa est quæ iram temperat, quæ linguam frænât, mentem gubernat, pacem custodit, disciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam comprimit, incendium simultatis extinguit, coercet potentiam divitum, inopiam pauperum refovet, tuetur in virginibus beatam integritatem, in viduis laboriosam castitatem, in conjunctis et maritalis individua charitatem. Facit ^b humiles in prosperis, in adversis fortes ^b, contra injurias et contumelias mites. Docet delinquentibus cito ignoscere; si ipse delinquas, diu et multum rogare. Tentationes expugnat, persecutiones tolerat, passiones et martyria consummat. Ipsa est quæ fidei nostræ fundamenta firmiter munit: ipsa est quæ incrementa spei sublimiter provehit ^c. Ipsa actum ^d dirigit, ut tenere possimus viam Christi, dum per ejus tolerantiam gradimur: ipsa efficit ut perseveremus filii Dei, dum patientiam Patris imitamur.

XXI. Sed, quoniam plurimos seculo, fratres dilectissimi, vel pondere injuriarum argenti vel dolore de iis qui adversum se grassantur et sæviunt, vindicari velociter cupere, nec illud in extrema ^e parte reticendum est, ut, in istis fluctuantis mundi turbinibus et Judæorum sive gentilium et hæreticorum quoque persecutionibus constituti, patienter expectemus ultionis diem, ne ad vindictam doloris nostri querula festinatione properemus, cum scriptum sit: *Exspecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meæ* ^f in testimonium, quoniam judicium meum ad congregationes gentium, ut excipiam reges et effundam super eos iram meam (Soph. iii, 8). Expectare nos jubet Dominus ^g et futuræ ultionis diem forti patientia sustinere. Qui et in Apocalypsi loquitur dicens: *Ne signaveris verba*

A prophetiæ libri hujus, quia jam tempus in proximo est ut et ii qui perseverant nocere noceant, et qui in sordibus est sordescat adhuc, justus autem adhuc justiora faciat, similiter et qui sanctus est ^h, sanctora. Ecce venio cito, et merces mea mecum est, reddere unicuique secundum facta sua (Apoc. xii, 10-12). Unde etiam clamantes martyres et ad vindictam suam, dolore erumpente, properantes expectare adhuc jubentur et temporibus consummandis implendi-que martyribus præbere patientiam: *Et cum aperuisset, inquit, quintum sigillum* ⁱ, *vidi sub ara Dei animas octosorum propter verbum Dei et martyrium suum, et clamaverunt voce magna dicentes: Quousque, Domine sanctus et verus, non judicas et vindicas sanguinem nostrum de iis qui in terris inhabitant? Et datae sunt eis singulæ stolæ albae* ^j, *et dictum est eis ut requiescerent brevi adhuc tempore, donec impleatur numerus conservorum et fratrum eorum qui postea* ^k *occidentur ex templo ipsorum* (Apoc. vi, 9-11).

XXII. Quando autem veniat sanguinis justii divina vindicta, declarat per Malachiam prophetam ^l Spiritus sanctus dicens: *Ecce dies Domini venit ardens velut cilibanus*; *cruntque omnes alienigenæ et omnes iniqui stipula* ^m, *et succendet* ⁿ *illos adveniens dies, dicit Dominus* (Malach. iv, 1). Quod item legimus in Psalmis, ubi Dei judicii prædicatur adventus censuræ suæ majestate venerandus: *Deus manifestus veniet, Deus noster, et non silebit. Ignis ante eum ardebit, et in circuitu ejus procella nimia* ^o. *Advocabit* ^p *cælum sursum et terram deorsum, ut separet populum suum. Colligite illi justos ejus, eos qui disponunt testamentum ejus in sacrificiis; et annuntiabunt* ^q *cæli justitiam ejus, quoniam Deus judex est* (Psal. xlix, 5-6). Et Esaias ^r eadem prænuuntial dicens: *Ecce enim Dominus sicut ignis veniet, et sicut procella currus ejus, retribuere in ira vindictam. In igne enim Domini judicabuntur, et in gladio ejus vulnerabuntur* (Isa. lxvi, 15). Et iterum: *Dominus Deus virtutum prodibit et comminet bellum, excitabit certamen* ^s, *et clamabit super inimicos suos*

LECTIONES VARIANTES.

^a Firmamentum *Lin. Pem.*
^b Et in adversis fortes *Bod. 1.*
^c Subtiliter provehit *Ar.*
^d Ipsa agnitionem actuum *Ben. NC. Ebor. Lam. Bod. 2. Sic Lam. Ebor. Lin. NC. 1, 2. Ben. Swis. Rod. 1, 2, 3, 4. Thu. Foss. Nec in illum extremi judicii diem malorum retributionem differre, nobiscum, hortamur, interim amplectimini patientiæ bonum, ut in extr. Morell. Pam. Oxon.*
^e Retributionis meæ *Bod. 3.*
^f Fratres dilectissimi *add. Oxon.*
^g Sanctus sanctora *Lam. Ebor. Bod. 1, 2, 3, 4. Ver. Man.*
^h Quintum signum *Lam. Ebor. Saris. Bod. 2, 3, 4. Ver.*

Thu.

ⁱ Data est singulis stola alba *Thu. Paulo post, Ut sustinerent Bod. 1.*

^k Quinque postea *Lam. Pem. Lin. Ebor. Saris. NC. 1, Foss. 1, 2. Thu. Foss. Vict. Occiderentur Pem.*

^l Malachiam Spiritus *ter.*

^m Sicut stipula *Pem. Foss. 1. Ut Bod. 1.*

ⁿ Accedit *Bod. 1.*

^o Ejus tempestas *Bod. 3. Valida Pem. Bod. 3.*

^p Vocabit *Bod. 1, 2, 3, 4. Ar. Lam. Ver.*

^q Nuntiabunt *Saris. Rod. 1, 2, 3, 4.*

^r Nam et Isaias *Bod. 1. Foss.*

^s Concitabit certamen *Foss. 2. Pem.*

STEPH. BALUZII NOTÆ.

XXI.—*Nec illud in extrema.* Restituimus lectionem veterum editionum, quam confirmant xxiii libri nostri et xii Anglicani. Coacti sumus delere ea quæ mutata et addita fuerant in editione Morellii, quamvis ea quoque reperissemus in tribus antiquis codicibus, quamvis sciremus Pameliæ ea quoque invenisse in quatuor antiquis. Hæc autem sunt quæ nos delevimus, si qui tanti æstiment sepe quæ illa sint: *Nec in illum extremi judicii diem malorum retributionem*

differre, nobiscum hortamur, interim amplectimini patientiæ bonum, ut in istis, etc.

Querula. Pameliæ ex codice Camberonensi addit et *invidiosa.* At ego hoc additamentum nusquam reperi in libris antiquis, neque in editionibus quæ Pamelianam antecesserunt.

Stolæ albæ. In undecim libris manuscriptis legitur: *Data est singulis stola alba.*

cum fortitudine. Tacui, nunquid semper tacebo (Isa. XLII, 15)?

XXIII. Quis autem est hic qui tacuisse se prius dicit et non semper tacebit? Utique ille qui sicut ovis ad victimam ductus est, et sicut agnus coram tondeute se^a, sine voce non aperuit os suum^b; utique ille qui non clamavit, neque in plateis vox ejus audita est; utique ille qui non fuit contumax, neque contradixit, cum dorsum suum poneret ad flagella et maxillas^c ad palmas, faciem autem suam non avertit a fœditate sputorum; utique ille qui, cum accusaretur a sacerdotibus et senioribus, nihil respondit et, admirante Pilato, patientissimum silentium^d tenuit. Ille est qui^e, cum in passione taceret^f, in ultione postmodum non tacebit. Ille est Deus noster, id est, non omnium, sed fidelium et credentium Deus, qui, cum in secundo adventu manifestus^g venerit, non silebit. Nam, cum in humilitate prius fuerit occultus, veniet in potestate manifestus.

XXIV. Hunc expectemus, fratres dilectissimi, iudicem et vindicem nostrum, Ecclesie suae populum et ab initio mundi justorum omnium^h numerum secum pariter vindicaturum. Qui ad vindictamⁱ

suam nimum festinat et properat, consideret quia necdum vindicatus est ipse qui vindicat. Pater Deus præcepit Filium suum adorari, et apostolus Paulus, divini præcepti memor, ponit et dicit: *Deus, exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen^j, ut in nomine Jesu omne genu flectatur^k in caelestium, terrestrium et infernorum (Philip. II, 9, 10).* Et in Apocalypsi Angelus Joanni volenti adorare se resistit et dicit^l: *Vide ne feceris, quia conservus tuus sum et fratrum tuorum. Jesum Dominum adora^m (Apoc., XII, 9).* Qualis Dominus Jesus et quanta patientia ejus! ut qui in caelis adoratur, necdum vindicetur in terris. Hujus patientiam, fratres dilectissimi, in persecutionibus et passionibus nostris cogitemus. Hujus adventui plenum expectationis obsequium præbeamus. Nec defendi ante Dominum servi irreligiosa et inverecunda festinationeⁿ properemus. Insistamus potius^o et laboremus^p et toto corde vigilantes^q atque ad omnem tolerantiam stabiles Dominicae præcepta servemus; ut, cum ille iræ et vindictæ dies venerit, non cum impiis et peccatoribus puniamur, sed cum justis et Deum timentibus honoremur^r.

LECTIONES VARIANTES.

^a Coram tondeute *Bod. 1, 2, 3, 4. Ver.*

^b Sic non aperuit *Lam. Ebor.*

^c Patientissimum silentium *NC. 2.*

^d Ille qui *Lam. Ebor. Bod. 2.*

^e In passione prius *Ver.*

^f Manifestus *Lin.*

^g Justos omnes *Voss. 1.*

^h Vindictam sui *Bod. 1.*

ⁱ Ut sit super omne nomen *Ar. Lam. Ebor. Ver.*

^j Omnes genu curvent *NC. 1. Lam. Ebor. Bod. 1. Ver.*

^k Restitit *Lam. Ebor. Voss. 1. NC. 1. Bod. 1, 2, 3.*

^l Adora. Hujus *Ar. Lin. Pem. Voss. 2.*

^m Perditam festinatione *Saris.*

ⁿ Insistamus autem *Saris.*

^o Laboremus *Lam. Ebor. Ver.*

^p Vigilantes ad Deum *Bod. 5.*

^q Coronemur *Vict.*

C

STEPH. BALUZII NOTÆ.

Justorum omnium. Codex Lætiensis, Justos omnes secum pariter vindicaturum.

Omne genu flectatur. Septem libri veteres habent curvetur, septem vero, omnes genu curvent.

Pater Deus... infernorum. Hæc desunt in libro sancti Arnulphi, per oscitantiam nimirum, ut puto, librarii. Exstant enim in aliis libris veteribus et in editionibus.

LIBER

DE ZELO ET LIVORE.

ARGUMENTUM. — Paucis libri hujus argumentum reddit D in hæc verba D. Pontius in vita Cypriani: « Quis, inquit, livorem de venenata invidiæ malignitate venientem, dulcedine remedii salutaris inliberet? » Principio igitur, postquam eo gravioris crimen esse zelum seu livorem, quo occultius est malum, et originem ejus diabolo ascribendam docuit: propositis etiam obiter invidiæ exemplis e Veteri Testamento,

radicem matorum omnium invidiam esse, per singula vitiorum genera deducit; atque adeo recte et a Christo et ab Apostolis, non uno in loco, interdictum fratrum odium, Postremo ubi Dei exemplo ad dilectionem inimicorum eos adhortatus est, præmiorum coronis propositis ab hoc malo deterret.

I. ZELARE quod bonum^r videas et invidere melio-

LECTIONES VARIANTES.

^r Bonos *Lin.*

STEPH. BALUZII NOTÆ.

⁸⁸⁹ DE ZELO ET LIVORE. Cum sanctus Augustinus initium et quedam alia hujus libri loca retulisset in l. IV, de Baptismo contra Donatistas, c. 8, postea ait: *Hæc verba Cypriani in Epistola, populis nota, quam vera, quam fortia sint recognoscimus. Vere docuit Cyprianum de Zelo et Livore et arguere graviter et monere, a quo tum*

mortifero malo cor ejus penitus alienum tanta charitatis abundantia comprobavit. Idem in caput v Epistolæ ad Galatas: Scripsit et beatus Cyprianus librum de Zelo et Livore optimum, quem qui legerit, non dubitaverit annumerare operibus carnis invidiam. Vide Hincmarum in libro LV Capitulorum, cap. 47, pag. 566.